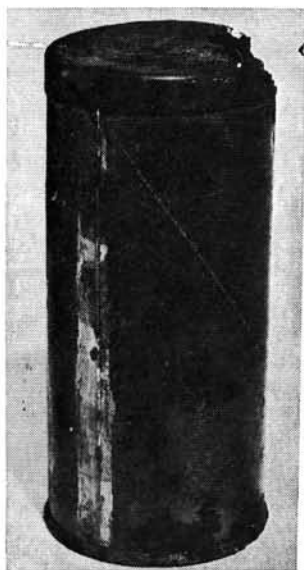

HUSZADIK SZÁZADI PÉNZLELET SÁNDORFALVÁRÓL

NAGY ÁDÁM

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Sem múzeumi gyűjteményekben, sem a numizmatikai irodalomban nem bővelkedünk 20. századi, zárt pénzletekkel. Mindössze újságok, napilapok szenzációt kereső híreiben találkozhatunk ilyesféle közleményekkel: *PéNZ a padló alatt* 1926—27-es egypengősök...¹; *24 kilogramm ezüstpéNZ* ... nagy része 20. századból származó magyar érme.² A híradást azonban évek múlva sem követi szakszerű feldolgozás,

publikálás. Pedig ezekre a leletekre is több figyelmet kellene fordítani, mert sok hasznos adattal gazdagíthatják pénz-, gazdaság- és helytörténeti ismereteinket.

A szegedi Móra Ferenc Múzeumnak Sáringer János 1977. májusában 20. századi leletet adott át, amelyet Sándorfalván, a Jókai utca 24. sz. alatti régi házuk bontásakor találtak. Nem kincsleletről van szó, mégis fontosnak tartom közlését, s az elrejtés körülményeinek lehetőség szerinti tisztázását³.

Egy vékony fémlapból készült, 11,5 cm magasságú, 5,5 cm átmérőjű, henger alakú dobozban (1. ábra) 30 db fém-péNZ és 10 db papírpéNZ volt (2. ábra), mindkét kategóriában 1917-es utolsó év-számmal.

A lelet összetétele részletesen a következő⁴:

1. A pénzleletet rejtő fémdoboz (Foto: Dömötör Mihály)

¹ Somogy Megyei Néplap, 1964. nov. 18.

² Magyar Nemzet, 1975. febr. 26.

³ E helyen is köszönettel tartozunk Sáringer Jánoséknak a leletátadásáért. Külön köszönöm Zombori Istvánnak a leletfeldolgozás átengedését.

⁴ Szeged, Móra Ferenc Múzeum numizmatikai gyűjteményében. Ltsz.: 79. 31. 1. — 79. 31. 25.

A lelet meghatározásához használt irodalom:

Unger = Magyar Éremhatározó. Összeáll.: Dr. Unger Emil. II. átdolg. kiadás. Bp. 1976.

Herinek = Herinek, Ludwig, Österreichische Münzprägungen von 1740—1969. Wien, 1970.

Leányfalusi Károly—Nagy Ádám, A korona—fillér pénzrendszer fém- és papírpénzei. (Kéziratban) Rövidítések a pénzanyagok megnevezéséhez: Ag = ezüst; Cu = bronz; Ni = nikkell; CuNi = réz és nikkell keveréke, az ún. újézüst; Fe = vas.

FÉMPÉNZEK

Magyar típusok

Mária Terézia (1740—1780)					
1 krajcár (Cu)	1780	S	<i>Unger</i> 1274. c	<i>Herinek</i> 1627.	1 db
Ferenc József (1848—1916)					
2 korona (Ag)	1912	K. B.	<i>Unger</i> 1494.	<i>Herinek</i> 782.	1 db
1 korona (Ag)	1893	K. B.	<i>Unger</i> 1495.	<i>Herinek</i> 808.	3 db
1 korona (Ag)	1912	K. B.	<i>Unger</i> 1495.	<i>Herinek</i> 814.	1 db
1 korona (Ag)	1915	K. B.	<i>Unger</i> 1495.	<i>Herinek</i> 817.	1 db
20 fillér (Fe)	1916	K. B.	<i>Unger</i> 1498.	<i>Herinek</i> 984.	2 db
10 fillér (Ni)	1894	K. B.	<i>Unger</i> 1499.	<i>Herinek</i> 1001.	1 db
10 fillér (CuNi)	1915	K. B.	<i>Unger</i> 1500.	<i>Herinek</i> 1007.	1 db
10 fillér (CuNi)	1916	K. B.	<i>Unger</i> 1500.	<i>Herinek</i> 1008.	2 db
IV. Károly (1916—1918)					
20 fillér (Fe)	1917	K. B.	<i>Unger</i> 1498.		2 db

Osztrák típusok

I. Ferenc (1792—1835)					
15 krajcár (Cu)	1807	A		<i>Herinek</i> 1024.	1 db
I. Ferenc József (1848—1916)					
1 korona (Ag)	1893			<i>Herinek</i> 786.	1 db
1 korona (Ag)	1894			<i>Herinek</i> 787.	1 db
1 korona (Ag)	1912			<i>Herinek</i> 802.	1 db
20 fillér (Fe)	1916			<i>Herinek</i> 984.	2 db
10 fillér (Ni)	1894			<i>Herinek</i> 989.	1 db
10 fillér (Ni)	1895			<i>Herinek</i> 990.	2 db
10 fillér (Ni)	1909			<i>Herinek</i> 993.	1 db
10 fillér (CuNi)	1915			<i>Herinek</i> 996.	3 db
10 fillér (CuNi)	1916			<i>Herinek</i> 997.	1 db
2 fillér (Cu)	1914			<i>Herinek</i> 1034.	1 db

PAPIRPÉNZEK

20 korona					
Kelt: 1913. jan. 2.	(1 102 sorozat		094 828 sorszám)		
	(1 722 sorozat		006 395 sorszám)		2 db
10 korona					
Kelt: 1904. jan. 2.	(2 673 sorozat		094 296 sorszám)		
	(2 968 sorozat		978 479 sorszám)		
	(2 981 sorozat		156 218 sorszám)		
	(2 994 sorozat		021 399 sorszám)		
	(3 008 sorozat		253 061 sorszám)		5 db
10 korona					
Kelt: 1915. jan. 2.	(1 034 sorozat		988 078 sorszám)		1 db
2 korona					
Kelt: 1917. márc. 1.	(1 114 sorozat		645 240 sorszám)		
	(1 247 sorozat		354 430 sorszám)		2 db

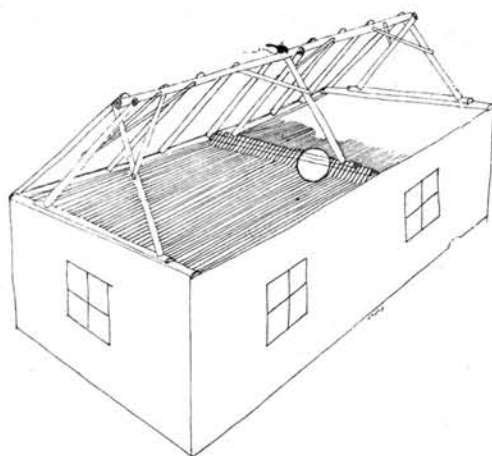
A lelet előkerülésének körülményeiről 1979. augusztusában a következőket tudtam meg a családtól. Több évi készülődés után 1977-ben hozzáláttak a telken levő régi ház bontásához, amelyben addig laktak, hogy helyébe újat, korszerűt építsenek. A vertfalú, mestergerendás és kötőgerendás szerkezetű épület bontását saját kezűleg végezték. A tetőszerkezet eltávolítása után, amikor a középső alátámasztásánál az ún. kecskelábtalpnál kezdtek bontani a padlás járószintjét, akkor bukkant elő a fémdoboz a gerenda ferde letapasztásából (3. ábra).

A doboz gyári készítésű, mindenféle jelzés nélküli. Idősebbek emlékezete szerint szemesbors bolti árusítására szolgált, oldalán körberagasztott papírcsikon felirattal.

2. A lelet (Fotó: Dömötör Mihály)

Mai szemmel, az utódoknak az elrejtett pénz nem nagy érték: mindössze 116 korona 42 fillér, 104 korona papírban, 10 korona ezüstben és 2 korona 42 fillér aprópénzben. Érdekes, hogy a forgalmi pénzek között szerepel egy Mária Terézia és egy Ferenc rézkrajcáros. Ezeket a pénzeket szórványként találhatták, amelyeket ma is gyakran lelnek a földeken dolgozó emberek. Kevésbé valószínű, hogy családi emlékként a család őregjei adták volna kézzől kézre s őrizték régebb ideje a régi pénzeket.

3. A lebontott ház tetőszerkezete és a lelőhely a megtaláló elbeszélése alapján (Rajz: Fári Irén)

Numizmatikai szempontból nincsen különösebb ritkaság a leletben. Bizonyára a forgalomból kerültek ki a pénzek. Az 1900 előtti fémpénzek mind kopottak. Legjobb állapotú a szinte verdefényes 1912-es 2 és az 1915-ös 1 koronás. A vas 20 filléresek is jó tartásban maradtak meg. Jól látható rajtuk az akkor szokásban levő sherardirozás, pácolás⁵. A papírpénzek hajtogatottak, kissé gyűröttek, ahogyan az a forgalomban lenni szokott, de nem foszladozók, nem rongyosak. A pénzek a rejtkehelyen tulajdonképpen légmentesen voltak elzárva.

Az elrejtés időpontjára vonatkozóan — bár mindössze 50 éve történhetett — csak feltételezéssel élhetünk. A két legrégebbi pénz kivételével mindegyik érvényes forgalmi pénz volt 1917-ben, amelyik évben a két legfiatalabb pénzt kibocsátották. Legközelebbi támpontunk, hogy ismerjük az 1917. március 1-i keltezésű papír 2 koronás pontos kibocsátási idejét: július 9-t. A bankjegyet ezen a napon bocsátotta ki az Osztrák-Magyar Bank budapesti és bécsi főintézete. Ezt a hírt a Szegedi Napló is közli már július 1-én az országos lapokkal együtt. A pénzeket tehát mindenképpen csak 9-e után jóval dughatták el, miután a forgalom Sándorfalvára is eljuttatta. Az említett kétkoronás után legközelebb 1918. október 30-án jelent meg újabb papírpénz, a később fehérpénz néven emlegetett 25 és 200 koronás⁶. Megjelent 1918-ban fém 20, 10 és 2 filléres is vasból, a háborús szokásoknak megfelelően, de ezek forgalomba kerülésének időpontját pontosan nem ismerjük. Ha 1918-ban rejtették volna el leletün-

⁵ A háborús időkben vert vas pénzek korrózió elleni védelmét kívánták az ún. sherardirozó eljárással megoldani. A cinkpor és finom homok keverékében való hevítéssel létrehozott védőréteg szürke vagy fekete színűvé tette a pénzeket. Műszaki Lexikon, (Főszerk.: Polinszky K.) Bp. 1974. 412.

⁶ Ambrus B., A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzrendszere. Bp. 1979. 16, 55.

ket, valószínűleg ilyen évszámú pénzek is előfordultak volna benne. Az elrejtés idejét pontosítja még talán az is, hogy a nikkell 10 filléresek — leletünkben 5 db van belőle — 1918. május 1-ig voltak érvényes fizetőeszközök. A kispénzüek, de az emberek általában is igyekeznek az ilyen pénzekről megszabadulni idejében. Az elrejtés ideje tehát 1917 vége, vagy 1918 első fele lehetett.

A kis, biztonsági pénztartaléknak tekinthető összeg elrejtését nem köthetjük valamilyen konkrét eseményhez. A korabeli újságok semmiféle sándorfalvi hírt sem közöltek. Csupán az uradalmi igazgatóság hirdet eladó szarvasmarhákat, ökröket, bikákat.⁷

Az elrejtés körülményeinek felderítésében inkább közelebb jutunk, ha megismerkedünk röviden a telek és birtokosai sorsával. Sándorfalva új telepítésű község.⁸ Az 1879. évi nagy, szegedi árvíz idején a környék falvait is elöntötte a víz, így Algyőt is. Algyő lakosságát a terület akkori birtokosa, Pallavicini Sándor őrgróf, új helyre telepítette. Innen származik a község neve is. Az algyőiek nem mind hagyták el régi otthonaikat. Némi huzavona árán csak 1882-ben döntöttek végre hivatalosan arról, hogy a két község két önálló közigazgatású, önállóan fejlődő település. Sándorfalva népessége még szegedi és a Monarchia minden részéből idevándorló telepésekkel gyarapodott. 1880-ban 3394 lakos 535 házban, 1920-ban 5639 lakos élt 1074 házban. Az őstelepes 170 algyői családból (798 fő) 62 család vagyontalan volt. Nem lehetett az arány sokkal jobb a többi betelepülőnél sem. Hiszen Pallavicini célja sem a jótékonykodás volt, hanem elsősorban munkáskéz biztosítása, terület benépesítése, amit gazdálkodása szempontjából kiszámított beruházásnak tekinthetünk. Így fogalmazta meg Féja Géza, aki a harmincas években szerzett e vidéken tapasztalatokat: Pallavicini „*olyan falvat telepített tehát, amelyben mindenki napszámából él, lehetőleg semmi földje sincs, melyre mint létminimumra támaszkodhatnék, a falu teljesen tőle függ, nincs szüksége a természetes ellentétek folytonos leszerelésére az érvelést ugyanis az üres gyomor «ragyogóan» elvégzi helyette».*⁹

A telekkönyvben a telekről, amelynek házában leletünket találták az első bejegyzés 1889. március 13-án történt.¹⁰ A Sándorfalva 497. sz. telket és házat ekkor vette meg Tóth József és felesége, nem jegyezték fel, hogy mennyiért. A telek mindenestre az első betelepítésre szánt terület északi részén levő legszélső telkek egyike (4. ábra). További lényeges mozzanat, hogy a tudomásunk szerinti vásárlók fia, Tóth Péter 1912-ben két lánytestvérétől 1000 koronáért megvette örökségüket, s így az egész birtok tulajdonosa lett. A halotti anyakönyv szerint azonban Tóth Péter napszámos, népfölkelő 1915. május 8-án a világháború valamelyik csataterén elesett.¹¹ Özvegye az 1917. május 9-i telekkönyvi bejegyzés alapján, hogy hogy nem, felerészben örökölte és felerészben megvette 600 koronáért a házat és a hozzá tartozó kertet. Talán éppen ő rejthette el a pénzeket, a vásárlásra szánt összeg maradékát? Vagy inkább anyósa féltett kincse volt a zűrzarvaros, szegény világban, aki 1921-ben halt meg 74 éves korában? Nem tudhatjuk.

Az 1000 és a 600 korona, különösen, mint láttuk napszámos családban nagy pénz lehetett. A sándorfalvi közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1917—18-ban

⁷ Szegedi Napló, (továbbiakban: SZN) 1917. dec. 16.

⁸ Sándorfalva története és népelete. (Szerk.: *id. Juhász A.*) *id. Juhász A.*, Történeti rész. Sándorfalva Nagyközség Tanácsa, 1978. 24, 44, 47, 50, 54, 423.

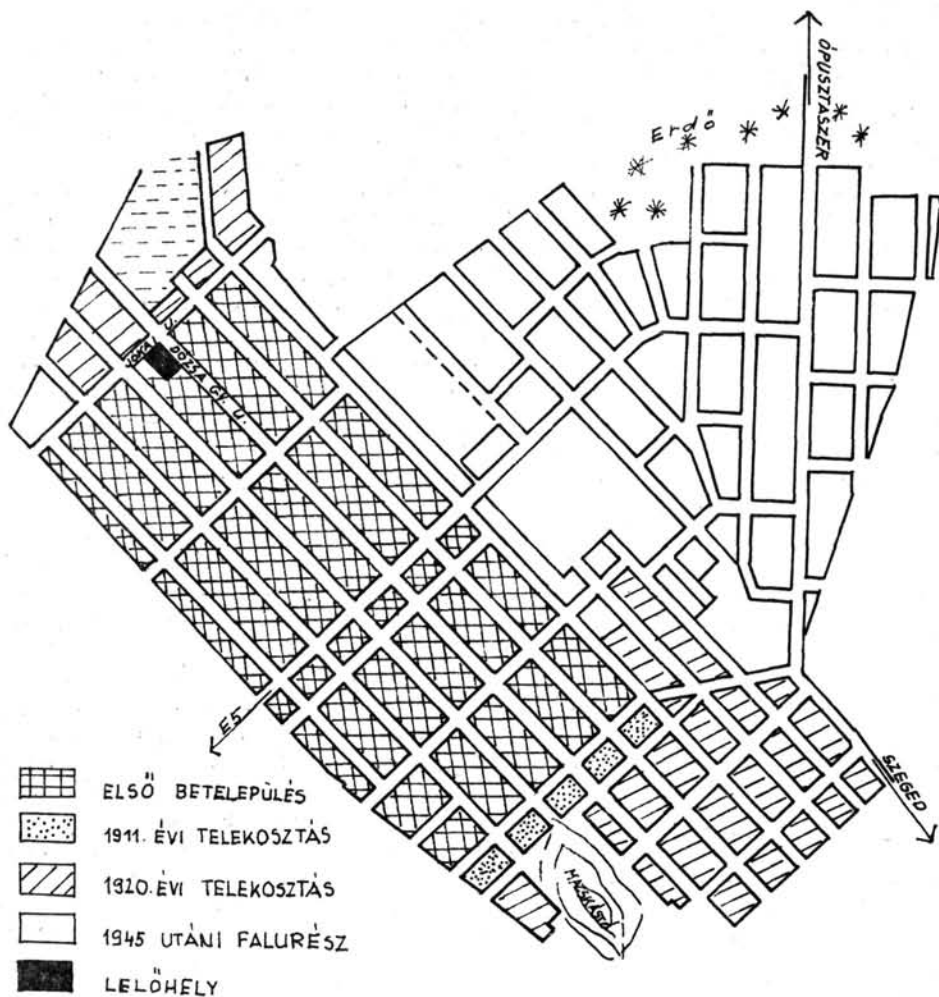
⁹ *Féja G.*, Viharsarok. Bp. 1957. 317.

¹⁰ Szeged, Járási Földhivatal, Sándorfalva 342. hrsz., 386. betétszám.

¹¹ Csongrád Megyei Levéltár (CSML) Betekintésre megkaptam a sándorfalvi halotti anyakönyvet: 163/1915 bejegyzés. Sándorfalva község katonai, hadigondozási, népmozgalmi iratai között, a hadiözvegyek nyilvántartásában azonban nem találtam Tóth Péternét.

másról sem tárgyalt a vezető testület, mint árakról, segélyekről, szegénységről. Nehézségeket okozott a közéletmezés lebonyolítása, s a kereskedők visszaélésének megakadályozása. 1917 júliusában a sándorfalvi hitelszövetkezet 8000 korona ideiglenes kölcsönt nyújt a községnek a kiskundorozsmai takarékpénztárnál élelmiszer vásárlásra nyitott folyószámla fedezésére.¹²

1918 elején sok más mellett a községi szolgáltnak, mivel „a ruha illetményt ma előállítani lehetetlen”, évi 600—600 koronát utaltak ki. A piaci helypénzszedő havi bérét 10-ről 20 koronára emelték.¹³

4. Sándorfalva fejlődése a különböző betelepülési időszakok szerint a lelőhellyel
(Térkép a Sándorfalva története és népelete c. kötetből. Rajz: Fári Irén)

¹² CSML Sándorfalva, Közgyűlési jkv. V. 1911—12. 1917. júl. 17.

¹³ u.a. 1918. jan. 25.

A község a háborús terhek súlyát is sokszorososan megérezte. 1918 márciusában gabona rekvirálási nyomtatványt kaptak 396 korona 40 fillér értékben. Kéréssel kénytelenek a főispánhoz fordulni: „Tekintettel a község szegény anyagi helyzetére s a közterhek túl magas százalékára szíveskedjék ezen nyomtatvány árának összegét a községre hajló rekvirálási jutalékokból kiutalni, mert annak kifizetésére a község maga képtelen.”¹⁴ Az év végén a közgyűlés azt is egyhangú határozattal kimondja: „a község ménlovat tartani nem képes, mivel a község teljesen vagyontalan, a községi pótdadó 1919. évben már így is meg fogja haladni a 280%-ot, a lakosság tehát már így is túl van terhelve”.¹⁵

A korabeli újságok is a hadiesemények után az árakkal foglalkoztak a legtöbbit. Hírül adják például, hogy a fekete bors — leletünket valószínűleg ilyen borsos dobozban rejtették el — Szegeden egyre fogy, az ára pedig emelkedik, mert élelmes pestiek felvásárolják 50—60 koronáért s ősszel, a disznóvágások idején 200—300 koronáért adják el.¹⁶

A Szegedi Napló közli az 1917. július 7-től érvényes piaci árakat¹⁷: a tojás darabja 36—40 fillér, 1 kg zöldbab 1 korona 30 fillér, zöld vöröshagyma 1,50, 1 l tejföl 5,50, élő csirke kilója 8,30. A Délmagyarország ugyanezt a limitációt július 21-én már 10—50 fillérrrel magasabban közli. Igaz, a hizott kacsza kilóját 11 korona helyett 8, a hizott liba kilóját 11 helyett 10 koronában számolták. De írtak 1 kg krumplinak 50 filléres¹⁸ és 1,30-as árat is.¹⁹ A marhahús kilója 11—12 korona.²⁰ A kenyér ára 48-ról 50 fillérré emelkedik kilónként.²¹

Októberben arról írtak, hogy hiába állapították meg például a burgonya árát 2 korona 50 fillérben 10 koronáért is adják, a zsírt 14 helyett 24-ért, s a hús 8 koronás hivatalos árát sem tudja megfizetni a nagyközönség, különösen nem 24 koronás szálamiként.²² A búza mázsája 44—49 korona helyett 90—100 korona.²³ Nem kis keserűséggel írja az újságíró novemberben, hogy a piacon található két tojás egyike 64 fillérbe került.²⁴ Mindez természetesen „a nyilvánosság kizárásával” történő adásvételeknél volt így.

Néhány kultúrával kapcsolatos adat: a múzeumi belépő hétköznap 1, vasárnap 2 korona volt 1917. júniusában. Színházi jegyet lehetett kapni 34 fillértől 17 korona 20-ig.²⁵ A Délmagyarország ára 14, A Szegedi Naplóé 16 fillér volt. A zűrzavar és a drágaság nyilvánvaló, különösen akkor amikor egy cikkben az 1918. évi árak napi összehasonlítását olvashatjuk az 1914-es árakkal²⁶: a tojás ára 6 fillérről 64 fillérré, a vaj kilója 3,60-ról 21 koronára, 1 l tej 0,24-ről 1,18-ra, a burgonya 8 fillérről 1 koronára, a zsír 1,60-ról 12-re, a fűszerpaprika 3,60-ról 52 koronára, a hizott liba 10 koronáról a duplájára, a hizott kacsza 3 korona 40 fillérről 7 koronára emelkedett. És ne tévesszen meg senkit: ezek a hatóság által maximált és kihirdetett árak.

¹⁴ u. a. 1918. márc. 26.

¹⁵ u. a. 1918. dec. 28.

¹⁶ Délmagyarország, (Délm.) 1917. júl. 11.

¹⁷ SZN, 19217. júl. 7.

¹⁸ u. a.

¹⁹ Délm. 1917. júl. 21.

²⁰ u. a.

²¹ SZN. 1917. szept. 20.

²² SZN. 1917. okt. 2.

²³ Délm. 1917. aug. 2.

²⁴ SZN. 1917. nov. 22.

²⁵ Délm. 1917. nov. 30.

²⁶ SZN. 1918. júl. 28.

A lelet értéke abban van, hogy segítségével bepillanthatunk egy alföldi szegény napszámos család életébe a kezükben megforduló pénzekben, pénzkészletükön keresztül. Egyben mindez utalás is az országos pénzforgalomra, gazdasági viszonyokra, helyi állapotokra. Éppen ezért több hasonló zárt lelet feldolgozására mindenképpen szükség van.

MÜNZFUND VON SÁNDORFALVA AUS DEM 20. JAHRHUNDERT

von

Ádám Nagy

Wenig Münzfund aus dem 20. Jahrhundert kommt in öffentliche Sammlungen der Museen und noch weniger wird fachgemäss bearbeitet, publiziert. Wir werten diese Funde als Quellen nicht hoch obwohl man aus ihnen viele geld-, wirtschafts- und ortsgeschichtliche Beiträge unserer jüngsten Vergangenheit herauslesen kann.

Es ist wahr, die „schlechten“ Gelder werden im allgemeinen nicht einmal selbst von den Findern viel geschätzt, sie werden nicht als Altgeldfund betrachtet. Deshalb ist es interessant, dass 1977 von dem in der Nähe liegenden Sándorfalva Gelder, die bei der Abbrucharbeit eines Hauses hervorkamen, dem Móra-Ferenc-Museum Szeged übergeben worden sind. In einem Metallbehälter waren 30 Stück Münzen und 10 Stück Notengeld, deren letzte Jahreszahl 1917 ist. Der Behälter ist im Dachboden, neben den mittleren Querbalken verknittet gefunden worden. Die versteckte Summe beträgt alles in allem 116 Kronen 42 Heller.

Sándorfalva ist eine Gemeinde neuer Siedelung. Zur Zeit des grossen Szegediner Hochwassers wurde auch das benachbarte Algyó überschwemmt. Vom diesem Ort wurde die Bevölkerung nach mancher Verzögerung vom Markgrafen Sándor Pallavicini übersiedelt, der der damalige Besitzer des Landes war. Das Dorf ist legendenhaft arm auch noch zwischen den zwei Weltkriegen. Seine Bewohner, die Landtagelöhner, die Besitzlosen lebten immer in Unsicherheit.

Das Haus, wo die Gelder gefunden worden sind, war auf dem einen der äussersten Grundstücke von der ersten Siedelung des Dorfes, die also im 19. Jahrhundert erfolgte. Wir können den Zeitpunkt der Versteckung der Gelder für die zweite Hälfte 1917, bzw. die erste Hälfte 1918 bestimmen. Das für den 01.03. 1917 datierte Notengeld von einem Wert von 2 Kronen wurde nämlich am 09 Juli ausgegeben. Wir können die Versteckung unmittelbar an kein Ereignis binden. Der Besitzer starb im Jahre 1915 im Krieg (früher als die Versteckung des Geldes erfolgte); im Mai 1917 kaufte die Witwe zum zur Hälfte geerbten Haus für 600 Kronen auch die andere Hälfte. Vielleicht hat sie — oder ihre Schwiegermutter — das Geld versteckt.

Die versteckten 116 Kronen vertraten keinen grossen Wert. Besonders nicht, wenn wir aus den Nachrichten zeitgenössischer Zeitungen einige von den durch den Krieg diktierten Preisen erwähnen. In dem zweiten Halbjahr 1917 können ein Kilo Brot für 50 Heller, ein Kilo Kartoffeln für 50 Heller, Pfund Schmalz für 9 Kronen 20 Heller, ein Stück Ei für 36 Heller, 1 Kilo Rindfleisch für 8 Kronen, gemästete Ente für 11 Kronen, 1 Kilo Backhänchen für 8 Kronen 30 Heller, ein Doppelzentner Weizen für um 50 Kronen offiziell verkauft werden. In der Wirklichkeit aber musste man für alles mindestens das Doppelte bezahlen, natürlich bei den „mit dem Ausschluss der Öffentlichkeit“ verwickelten Käufen. Wer dachte damals daran, dass auch noch diese Preise nach einem Jahr, 1918 aufs vielfache steigen.

Unser Fund ist deswegen interessant, weil er ins Leben einer Landtagelöhnerfamilie durch ihren Geldvorrat Einblick gewährt und gleichzeitig auf Geldverkehr im Staat, auf die Wirtschaftsverhältnisse verweist.